

УДК 343.13:342.565.2

DOI 10.33244/2617-4154.3(20).2025.238-251

С. О. Софієв,

кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет
email: sasofiev@gmail.com

ORCID 0009-0000-2414-6192;**А. А. Теслицький,**

аспірант кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет
email: a.teslytsky@gmail.com

ORCID 0000-0003-2789-8810

АНАЛІЗ ОКРЕМОГО ПОЛОЖЕННЯ СТАТТІ 615 КПК УКРАЇНИ ПІД ПРИЗМОЮ РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЧИ ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД?

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан. Оголошення в Україні воєнного стану спричинило значні зміни в діяльності правоохоронної системи та органів державної влади загалом, зокрема органів прокуратури. Такий режим покладає особливі обов'язки та вимоги на органи з метою забезпечення національної безпеки та виконання завдань, пов'язаних зі збройним конфліктом. В умовах воєнного стану збільшується обсяг повноважень прокуратури, що пов'язано з потребою в забезпеченні законності й правопорядку в умовах підвищеної загрози безпеці держави, що буде досліджено в цій науковій статті.

Особливу увагу зосереджено на суттєвому розширенні процесуальних повноважень прокуратури, яка в умовах збройного конфлікту отримала підсилену роль у контексті змін до кримінального процесуального законодавства. Це посилення позицій органів прокуратури відбулося, зокрема, за рахунок обмеження судового контролю-ключового інституту, що забезпечує дотримання прав і свобод людини.

Важливим правовим орієнтиром у цьому контексті стало рішення Конституційного Суду України № 8-р(П)/2024 від 18 липня 2024 року, яким визнано неконституційною частину шосту статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Зазначена норма передбачала автоматичне продовження строку тримання під вартою в разі

неможливості судового розгляду, що фактично усувало суд із процесуального контролю за застосуванням одного з найсуворіших запобіжних заходів, тримання під вартою.

Визнання неконституційною частини шостої статті 615 КПК України має ширший контекст, ніж лише питання автоматичного продовження строку тримання під вартою. Це рішення Конституційного Суду України фактично стало запобіжником від надмірної концентрації повноважень у руках прокуратури під час воєнного стану, оскільки прокурорський нагляд не може і не повинен підміняти собою судовий контроль.

Скасування цієї норми стало реакцією на дисбаланс між прокурорським наглядом і судовим контролем, що виник під час дії воєнного стану, та підтвердило пріоритетність судового контролю як механізму свободи та особистої недоторканості навіть в умовах воєнного стану.

Ключові слова: рішення Конституційного Суду України, Кримінальний процесуальний кодекс України, тримання під вартою, делегування (передача) повноважень, судовий контроль, прокурорський нагляд.

Метою статті є дослідження проблеми делегування процесуальних функцій органам прокуратури від судової влади України в умовах воєнного стану, а також аналіз трансформації співвідношення їхніх повноважень у межах конституційних засад кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Законодавець вніс зміни від 03.03.2022 до статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), які розширили її дію не лише на режим досудового розслідування, але й на продовження строків тримання під вартою під час судового провадження. Крім того, стримування збройної агресії нині стосується всієї території держави через повномасштабну війну, а не лише окремих регіонів. Такий правовий режим може запроваджуватись у разі введення в Україні воєнного чи надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, заходів із забезпечення нацбезпеки, оборони та протидії збройній агресії інших держав. Він діє за об'єктивної неможливості реалізації повноважень органами досудового розслідування, прокурорами, судовими інстанціями.

З метою підвищення ефективності кримінального провадження в умовах дії воєнного стану Верховна Рада України ухвалила ряд законів, якими були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України. Вони спрямовані на вдосконалення механізмів реалізації повноважень слідчих, прокурорів, слідчих суддів та керівників органів прокуратури під час досудового розслідування у період запровадження воєнного чи надзвичайного стану. Зокрема, оновлено й положення статті 615 КПК України.

Варто підкреслити, що саме внесені законодавчі зміни істотно вплинули на розширення функціональних можливостей прокурора через надання йому окремих повноважень, які раніше належали до компетенції слідчого судді (суду), зокрема у вирішенні певних процесуальних питань:

- здійснення приводу (ст. 140 КПК України) [1];
- тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 163, 164 КПК України) [1];
- накладення арешту на майно (ст. 170, 173 КПК України) [1];

- застосування або зміна запобіжного заходу (ст. 186 КПК України) [1];
- застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК України) [1];
- дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу (ст. 189, 190 КПК України) [1];
- строки досудового розслідування (ст. 219, 249 КПК України) [1];
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України) [1];
- проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), обшук (ст. 234, 235 КПК України), отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК України) [1];
- дозвіл на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст.-ст. 233–235 КПК України) [1];
- відібрання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України) [1];
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246–248 і 250 КПК України) [1];
- обрання запобіжного заходу у формі тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КПК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину [1].

Частина 6 ст. 615 КПК раніше передбачала, що в разі закінчення строку ухвали про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про його продовження зазначений запобіжний захід автоматично продовжувався до вирішення питання, але не більше ніж на 2 місяці [1].

Проте це положення було оскаржене через потенційне порушення конституційних прав на свободу та особисту недоторканність.

Другий сенат Конституційного Суду України 18.07.2024 ухвалив рішення, визнавши частину шосту статті 615 КПК України неконституційною. Суд зазначив, що законодавець не врахував потребу в ухваленні рішення про продовження строку тримання під вартою виключно судом та з підвищеним рівнем обґрунтування. Це особливо важливо, оскільки йдеться про найбільш серйозне втручання в право на особисту свободу [2].

Стаття 615 КПК України застосовується на час воєнного стану й за умови неможливості виконання слідчим суддею своїх повноважень законодавець надав право керівнику органу прокуратури здійснювати повноваження, передбачені статтями 140, 163, 164, 170, 173, 186, 187, 189, 190, 206, 219, 232–235, 245–248, 250 та 294 КПК України, а також інші повноваження, визначені в п. 2 ч. 1 ст. 615 цього Кодексу [1].

Водночас у п. 2 ч. 1 зазначеної статті передбачена передача процесуальних повноважень слідчого судді саме керівнику органу прокуратури, а не процесуальному керівнику в кримінальному провадженні.

Право передати процесуальні повноваження слідчого судді керівнику органу прокуратури має надаватися лише на тих територіях, де через бойові дії або з інших об'єктивних причин (руйнування або пошкодження будівлі суду тощо) відсутня можливість здійснювати слідчим суддею своїх повноважень [6, с. 7].

Частина 6 статті 615 КПК України визначала, що в разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому цим Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці.

Частина 6 статті 615 КПК України встановлює винятковий порядок продовження строку тримання під вартою в умовах особливого правового режиму. Якщо під час судового розгляду кримінальної справи сплинув термін дії ухвали про взяття під варту, а суд об'єктивно не може поставити перед сторонами питання про його продовження відповідно до частини 3 статті 331 КПК України та розглянути його, то застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається автоматично продовженим до моменту вирішення цього питання судом, проте не більше ніж на два місяці. Після закінчення цього строку питання про подальше продовження тримання обвинуваченого під вартою обов'язково має бути розглянуте судом у порядку, визначеному статтею 331 КПК України. В іншому випадку запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважатиметься скасованим [1].

Так, зазначена норма є тимчасовим вилученням із загального правила про потребу в періодичній судовій перевірці обґрунтованості тримання особи під вартою. Вона дає змогу зберегти дію цього запобіжного заходу на певний строк в особливих умовах, коли суд не має можливості своєчасно розглянути відповідне питання. Проте після спливу цього строку суд зобов'язаний або продовжити тримання під вартою в передбаченому процесуальному порядку, або скасувати його застосування.

Проте для подальшого наукового дослідження правомірності вилучення цього положення із КПК України рішенням Конституційний Суд України від 18.07.2024 потрібно одразу звернути увагу на дію норми статті 29 Основного Закону України, який передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше ніж за вмотивованим рішенням суду й тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [3].

Так само й визначив Конституційний Суд України в рішенні від 18.07.2024, що в зазначеному приписі Конституції України наголошено на тому, що особиста свобода розглядається як природний стан людини, тоді як арешт або тримання під вартою є винятковими заходами, які можуть бути застосовані лише тимчасово та виключно за наявності належних юридичних і фактичних підстав, що підлягають встановленню (перевірці) судом [2, абзац другий пункту 5.1].

Стаття 29 Конституції України стверджує право на свободу як таке, що належить «кожному». Це дає підстави вважати, що гарантії цієї статті поширюються на будь-які випадки позбавлення свободи, незалежно від того, як це позбавлення свободи класифікується законодавством чи практикою [8].

Сам текст статті 29 Конституції України дає підстави для таких висновків. Наприклад, у частині 3 статті 29 в результаті застосування «тримання під вартою» особа стає «затриманою», що суперечить кримінальному процесуальному законодавству і доктрині, де все відбувається навпаки. Те, що в першому реченні частини 3 статті 29 називається «триманням під вартою», у другому реченні назване «затриманням» [3].

Відхиляючи думку, що така плутанина в термінології є наслідком неосвіченості чи неохайності творців Конституції України, потрібно дійти висновку, що цим термінам не надавалося спеціального значення, притаманного певній галузі законодавства, а ці терміни вживалися в статті 29 Конституції України як синоніми, що позначають будь-яке позбавлення свободи або утримання в стані несвободи. Такого тлумачення надавав цим термінам і Конституційний Суд України (далі – КСУ) [7].

Не менш важливо, що стаття 29 Конституції України створює конституційні, тобто найвищі за правовим авторитетом і значенням, гарантії, забезпечуючи право на свободу «кожному». Якщо визнати, що конституційні гарантії статті 29 мають лише обмежену сферу застосування, наприклад стосуються лише підозрюваних правопорушників, то варто визнати, що Конституція України не мала наміру забезпечити право на свободу «кожного», хто не є підозрюваним правопорушником, надійними гарантіями, як-от обов'язковий судовий контроль, право на періодичний перегляд судом, правом на повідомлення третіх осіб про факт затримання тощо. Таке обмежене тлумачення, очевидно, суперечило б наміру, закладеному в статті 29 Конституції України, – створити гарантії свободи «кожного», а не тільки «кожного підозрюваного правопорушника». Звуження гарантій статті 29 Конституції України лише до забезпечення прав «підозрюваного правопорушника» суперечитиме й статті 3 Конституції України, яка передбачає обов'язок забезпечити «права і свободи людини» [8].

КСУ в своєму рішенні від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011 визначено, що системний аналіз положень статті 29 Конституції України в поєднанні з її статтею 8 дає підстави вважати, що конституційна вимога, яка міститься в частині третій статті 29 Основного Закону України щодо максимально можливого часу обмеження свободи особи без вмотивованого рішення суду в кримінальному процесі, повинна враховуватися під час визначення максимально можливого часу такого обмеження в адміністративному процесі. Тобто адміністративне затримання особи без вмотивованого рішення суду не може перевищувати сімдесяти двох годин [7].

Припис частини шостої статті 615 Кодексу порушує не лише вимоги статті 29 Конституції України, а й основоположну конституційну цінність непорушності людської гідності, гарантованої статтями 21 і 28 Основного Закону України [3].

Р. І. Оніщенко мав статус обвинуваченого в кримінальному провадженні, перебуваючи під вартою в Білоцерківській виправній колонії № 35. Шевченківський районний суд Києва 1 лютого 2022 року продовжив йому цей запобіжний захід до 28 березня 2022 року. Проте 17 березня 2022 року той самий суд визнав неможливим розгляд питання про продовження тримання Оніщенко під вартою через відсутність відеозв'язку з колонією для його участі [2, абзац перший пункту 1.1].

18 квітня 2022 року Київський апеляційний суд відмовив у відкритті провадження за скаргою захисника Костенка на рішення від 17 березня. Суд зазначив, що рішення про продовження тримання під вартою не підлягає окремому оскарженню під час розгляду справи в першій інстанції [2, абзац другий пункту 1.1].

Р. І. Оніщенко разом із Д. М. Гаврилюком оскаржили в Конституційному Суді України частину 6 статті 615 КПК України, вважаючи її такою, що порушує права на свободу, судовий захист та вимогу вмотивованого судового рішення про взяття під варту. Вони стверджували, що автоматичне продовження строку тримання під вартою без належного судового контролю є неприйнятним і призводить до порушення основоположних конституційних гарантій [2].

Р. І. Оніщенко та Д. М. Гаврилюк, будучи заявниками, стверджували, що положення частини 6 статті 615 КПК України суперечить Конституції України. На їх думку, воно порушує гарантоване статтями 29 та 55 Основного Закону право на свободу, особисту недоторканність і судовий захист. Заявники наполягали, що автоматичне продовження строку тримання під вартою без належного судового контролю є неприпустимим та призводить до порушення фундаментальних прав людини. Вони акцентували увагу на тому, що така практика є непринятною й не відповідає конституційним вимогам забезпечення свободи особи та доступу до справедливого правосуддя.

У рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024 КСУ зазначив, що положення частини шостої статті 615 КПК України суперечить Конституції України, зокрема статтям 29, 55, 62 та 63, які гарантують право на свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист, презумпцію невинуватості та право на захист. Суд підкреслив, що тримання особи під вартою без належного судового контролю порушує конституційні гарантії та є неприпустимим, навіть в умовах воєнного стану [2].

Як зазначає суддя КСУ В. Лемак, щодо значення конституційної цінності щодо поваги до людської гідності Конституційний Суд України неодноразово наголошував у своїх рішеннях. Так, зокрема, Конституційний Суд України акцентував, що «людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. Наведене опосередковано підтверджується унікальним значенням людської гідності в Конституції України, за якою, зокрема, людина її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68)» (абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини рішення від 22 травня 2018 року № 5-р/2018) [4].

На нашу думку, дійсно, людська гідність є основоположною цінністю, яка визначає гуманістичний характер правової системи України та закладає фундамент для забезпечення інших прав і свобод. Гарантія поваги до гідності кожної людини є не лише правовим зобов'язанням держави, але й моральним імперативом суспільства.

Вона забезпечує баланс між свободою окремої особи і загальними інтересами суспільства, визначаючи межі допустимих обмежень прав.

Позиція Конституційного Суду України щодо людської гідності як критерію допустимості обмежень прав є надзвичайно важливою, особливо в умовах, коли держава стикається з надзвичайними викликами. Вона наголошує на тому, що навіть за умов війни чи інших надзвичайних обставин гідність людини не може бути знехтуваною. Це положення стає важливим орієнтиром для всіх органів державної влади та судової системи в ухваленні рішень.

Крім того, підкреслення значення людської гідності сприяє формуванню правосвідомості громадян, адже захист честі, гідності та прав кожної людини є запорукою побудови правової держави. Унікальність значення людської гідності у Конституції України визначає її центральну роль у забезпеченні справедливості, рівності й недопущення дискримінації.

У рішенні зазначено, що, відповідно до статті 29 Конституції України, право на свободу та особисту недоторканність гарантується насамперед через судовий контроль, який передбачає ухвалення вмотивованого рішення суду як вагомої передумови для застосування тримання під вартою. Таке обмеження свободи допускається лише за наявності законних підстав і в порядку, визначеному законом. Суд наголошує, що законодавець у статті 29 Основного Закону України підкреслює ключову роль суду та значення обгрунтованого судового рішення у вирішенні питання про взяття особи під варту. Водночас законодавче врегулювання підстав і порядку застосування запобіжного заходу має бути узгодженим із цією конституційною вимогою й не може їй суперечити [7].

Водночас варто зазначити, що, посилаючись на припис частини другої ст. 29 Основного Закону України, Конституційний Суд України, дійшовши висновку про те, що «ніхто не може бути заарештований інакше як за мотивованим рішенням суду», не вирішив логічного питання стосовно положення статті 615 КПК України відповідно до делегування судом частини своїх повноважень прокурору, серед яких саме «обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених рядом статей КК України».

Якщо виходити з того, що судовий контроль має здійснюватися виключно слідчим суддею і це є конституційною функцією суду, то конституційна роль судів системи судоустрою України полягає саме в тому, що жоден орган державної влади (зокрема, прокуратури) не має відповідних повноважень для оцінювання законності та обгрунтованості обмеження права на свободу й особисту недоторканність, а також не забезпечений належними гарантіями незалежності та неупередженості. Тому КСУ в своєму рішенні дійшов висновку про те, що «у разі відсутності вмотивованого рішення суду, яким дозволено позбавлення особи свободи на період, визначений цим судовим рішенням, така особа має бути негайно звільнена» [7].

Крім того, що законодавець не врахував у ч. 6 ст. 615 КПК України врегулювання цього питання, ним також допущено нівелювання принципу здійснення судового контролю в самому механізмі делегування (передачі) лівової частини повноважень суду – органам прокуратури, що не могло негативно вплинути на дотримання

конституційних прав учасників кримінального провадження. Фактично ці конституційні права були суттєво обмежені.

Аналізуючи положення статті 615 КПК України під кутом їхньої відповідності Основного Закону України, тобто конституційності, варто зазначити, що в умовах воєнного стану зміни, внесені до частини 6 статті 615 КПК України (у редакції Закону від 03.03.2022 № 2111-IX), фактично спричинили відхилення від окремих міжнародних зобов'язань держави та конституційних норм, що гарантують реалізацію права особи на свободу й особисту недоторканність у межах кримінального провадження, як вважає О. Ю. Костюченко, і потрібно підтримати її позицію з цього приводу [10].

Паралельно суддя Конституційного Суду України О. О. Первомайський у своїй окремій думці до рішення КСУ щодо конституційності частини шостої статті 615 КПК України (у справі про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, які перебувають під вартою) зазначає, що формулювання «неможливість розгляду судом» у цій нормі має на меті відобразити реалії воєнного часу. Зокрема, йдеться про ситуації, коли через бойові дії, загибель або поранення судді, руйнування чи пошкодження приміщення суду, проведення судового розгляду стає повністю неможливим або може бути здійснене лише після тривалого часу [5].

Водночас відсутність можливості розглянути питання про продовження строку тримання під вартою саме тим судом або слідчим суддею, який мав би це робити відповідно до вимог Кодексу, не є тотожною «неможливістю судового розгляду». Адже такий розгляд може бути проведений іншим судом або іншим слідчим суддею, визначеним у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством [5].

Не можна не погодитись з думкою судді, оскільки основоположним принципом правової держави є забезпечення судового контролю за дотриманням прав і свобод людини, включно із особами, які утримуються під вартою. Умови воєнного стану, хоча й накладають суттєві обмеження на функціонування багатьох інституцій, не можуть бути виправданням для повної відсутності судового контролю. Зазначена позиція судді підкреслює важливість адаптації механізмів правосуддя до екстремальних умов, зокрема через залучення інших судів чи слідчих суддів, що дасть змогу уникнути порушення прав осіб, яких утримують під вартою.

Цей підхід відповідає принципам верховенства права, а саме праву на доступ до справедливого суду, яке закріплено в статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Навіть за умов війни держава повинна прагнути зберігати баланс між забезпеченням безпеки та гарантіями прав людини, зокрема через розумне й оперативне розв'язання питань, пов'язаних із триманням під вартою [9].

Висновок судді також є важливим сигналом для державних органів про потребу в створенні механізмів, які гарантують безперебійну роботу судової системи навіть у надзвичайних умовах. Це зі свого боку сприятиме збереженню довіри громадян до правової системи.

Недосконалість правового регламентування діяльності правоохоронних та судових органів у надзвичайно складних умовах воєнного стану зумовлює невизначеність у питаннях забезпечення конституційних прав учасників кримінального процесу: свідків, потерпілих, підозрюваних (обвинувачених), захисників.

Оперативність ухвалення законодавцем відповідних змін до розділу IX-I КПК України була обумовлена рядом об'єктивних причин та обставин, завдяки яким і було ухвалене саме таке рішення. Звичайно, ці зміни до кримінального процесуального закону, окремі положення якого суперечили Конституції України.

Так, положення статті 615 КПК України містили багато проблемних питань стосовно розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Делегування судом певного обсягу своїх повноважень керівнику органу прокуратури фактично звело нанівець таку досить важливу функцію судів як судовий контроль, а водночас і гарантії забезпечення ряду прав учасників кримінального процесу. Тобто відбулася заміна (або навіть підміна) судового контролю на прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва.

Усе це несе ризик суттєвих порушень прав підозрюваних (обвинувачених) на свободу, недоторканність, захист і деяких інших. Прокурор (процесуальний керівник) фактично був у ролі судді, прокурора, перекладача та захисника, виконуючи невласливі йому функції (обрання запобіжного заходу у формі тримання під вартою, продовження процесуальних строків, дозвіл на затримання підозрюваного з метою приводу, проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження та деякі інші). Вказане може призвести до зловживання з боку правоохоронних органів.

Ще одним важливим аспектом є звуження прав і можливостей захисника у кримінальному процесі, особливо в разі обов'язкової участі адвоката, що регламентується статтями 20, 22, 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», статтею 52 КПК України та іншими нормативними актами [1; 11].

Це, зокрема, стосується права адвоката на конфіденційне спілкування з підозрюваним або обвинуваченим – особисто, без присутності сторонніх осіб, під час першої зустрічі до проведення початкового допиту, а надалі – без будь-яких обмежень щодо кількості чи тривалості таких побачень. Хоча ці зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноважених осіб для запобігання прослуховуванню, забезпечення повної конфіденційності стає неможливим у форматі відеоконференції. Це може суттєво ускладнити розробку та реалізацію ефективної тактики захисту підозрюваного або обвинуваченого. Отже, на нашу думку, постає проблема практичного втілення конституційних норм та статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яка проголошує незалежність адвокатури від органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також зобов'язує державу створювати належні умови для діяльності адвокатури та гарантувати дотримання прав адвокатської діяльності [11].

Судовий контроль є ключовим елементом гарантій права на свободу та особисту недоторканність. Відсутність такого контролю в умовах, передбачених частиною шостою статті 615 КПК України, є нічим іншим, ніж порушенням конституційних прав [1].

Другий сенат Конституційного Суду України зазначив, що законодавець не врахував потребу в ухваленні рішення про продовження строку тримання під вартою виключно судом. Водночас потрібно констатувати, що обрання запобіжного заходу у

вигляді тримання під вартою є виключно прерогативою суду й може відбуватися тільки за умови здійснення судового контролю і це логічно впливає із завдань здійснення правосуддя. Саме судовий контроль повинен сприяти зміцненню законності [2].

Сутність судового контролю полягає в здійсненні слідчим суддею контролю за законністю та обґрунтованістю рішень і дій (бездіяльності) дізнавача, слідчого й прокурора, обмеження під час проведення досудового розслідування конституційних прав людини через застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій і рішень органів досудового розслідування [2].

Значення судового контролю полягає в тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечується невідкладним судовим захистом права, свободи та інтересів учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування. Правозахисний характер судового контролю обумовлює закріплення в ст. 206 КПК України загальних обов'язків слідчого судді щодо захисту конституційних прав людини [2].

Рішення Конституційного Суду України з цього питання акцентує на важливості дотримання конституційних гарантій навіть у період дії воєнного стану. Варто зазначити, що перевірка Конституційним Судом України відповідності окремих положень законодавства (зокрема, кримінального процесуального) Основному Закону є одним із ключових інструментів захисту прав людини та громадянських свобод. У більшості європейських держав судовий контроль за триманням під вартою є невід'ємним елементом правової системи, що сприяє забезпеченню дотримання прав людини та запобігає можливим зловживанням з боку правоохоронних органів.

Висновки. Рішення Конституційного Суду України має суттєве значення для правозастосовної практики, оскільки зобов'язує суди та правоохоронні органи дотримуватися оновлених стандартів під час ухвалення рішень щодо тримання осіб під вартою. Такий підхід сприятиме зміцненню правової культури та посиленню гарантій захисту прав людини на всіх стадіях кримінального провадження. Постанова Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024, якою визнано неконституційною частину шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України, чітко підкреслює пріоритет судового контролю над функцією прокурорського нагляду.

Вказана норма давала змогу продовжувати строк тримання особи під вартою без відповідного рішення суду – автоматично, лише на підставі неможливості провести судові засідання. Хоча такий підхід мав на меті оперативне реагування в умовах воєнного стану, він водночас створював серйозні ризики для порушення основоположного права на свободу та справедливий суд.

Автоматичне продовження запобіжного заходу у формі тримання під вартою без рішення суду, як передбачала частина шоста статті 615 КПК, фактично узаконювало свавільне позбавлення волі. Така практика суперечить не лише Конституції України, а й міжнародним стандартам прав людини, зокрема положенням Європейської конвенції з прав людини. Конституційний Суд України, визнаючи цю норму неконституційною, повернув пріоритет судового нагляду над виконавчою доцільністю.

Воєнний стан, запроваджений в Україні у відповідь на збройну агресію російської федерації, поставив перед правовою системою країни безпрецедентні виклики. Одним із найактуальніших питань стало забезпечення належного судового контролю в умовах підвищеної загрози національній безпеці та потреби в оперативному реагуванні з боку правоохоронних органів. Конституційний Суд України, визнавши неконституційною частину шосту статті 615 КПК України, яка дозволяла автоматичне продовження строку тримання під вартою без рішення суду, наочно продемонстрував потребу в невідкладному реформуванні процесуального законодавства.

Прокурор виконує функції нагляду й обвинувачення, однак остаточне слово щодо втручання в права особи має бути виключно за судом.

Водночас з метою підтримання стабільного функціонування системи кримінальної юстиції в умовах воєнного стану потрібно впроваджувати альтернативні форми здійснення судового контролю, які б відповідали вимогам Конституції України. Серед можливих рішень: проведення судових засідань у дистанційному форматі із використанням засобів відеозв'язку; створення резервних судів або механізмів автоматичного передавання справ до інших судових установ у разі недієздатності окремих судів; законодавче встановлення граничних строків розгляду питань щодо тримання особи під вартою, навіть в умовах надзвичайних обставин.

Крім того, важливо забезпечити ефективні процедури оскарження рішень або дій, що стосуються обмеження особистої свободи, особливо у випадках затягування із судовим розглядом або коли суд не має змоги оперативно здійснити розгляд таких питань. Потрібно ширше застосовувати електронні засоби зв'язку для забезпечення доступу до правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5092> (дата звернення: 01.10.2025).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі № 3-88/2022 (205/22, 114/24) за конституційними скаргами Оніщенко Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою) від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#n117> (дата звернення: 01.10.2025).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4253> (дата звернення: 01.10.2025).

4. Окрема (збіжна) думка судді Конституційного Суду України Василя Лемака стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Оніщенко Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності

Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na08d710-24#n2> (дата звернення: 01.10.2025).

5. Окрема думка (частково збіжна) судді Конституційного Суду України Олега Первомайського у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc08d710-24#n2> (дата звернення: 01.10.2025).

6. Яковлева С. Актуальні питання застосування норм кримінального процесуального права: практика Верховного Суду. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_zastos_norm_prava_VS.pdf (дата звернення: 18.04.2025).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, справа № 1-28/2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text> (дата звернення: 01.10.2025).

8. Письмові коментарі Української Гельсінської спілки з прав людини з питань права (amicus curie) / Українська Гельсінська спілка з прав людини : офіційний вебсайт. URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/pysmovi-komentari-ukrajinskoji-helsinskoji-spilky-z-prav-lyudyny-z-putan-prava-amicus-curie/> (дата звернення: 01.10.2025).

9. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень протоколів № 11, 14 та 15 з протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.10.2025).

10. Костюченко О. Ю. Роздуми щодо конституційності положень частини 6 ст. 615 КПК України стосовно автоматичного продовження строку тримання під вартою в умовах дії воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Випуск 79, частина 2.

11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2025 № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 01.10.2025).

REFERENCES

1. Criminal Procedure Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5092>

Софієв С. О., Теслицький А. А. Аналіз окремого положення статті 615 КПК України під призмою рішення Конституційного Суду України. Судовий контроль чи прокурорський нагляд?

2. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in case No. 3-88/2022 (205/22, 114/24) on constitutional complaints of Onishchenko Ruslan Ilyich, Gavrylyuk Dmytro Mykhailovych regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of part six of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (case on guarantees of judicial control over observance of the rights of persons held in custody) dated 18 July 2024 No. 8-p(II)/2024. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#n117>

3. Constitution of Ukraine : Law of Ukraine dated 06/28/1996 No. 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4253>

4. Separate (concurring) opinion of Judge of the Constitutional Court of Ukraine Vasyl Lemak regarding the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on constitutional complaints of Onishchenko Ruslan Ilyich, Gavrylyuk Dmytro Mykhailovych regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of part six of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (case on guarantees of judicial control over observance of the rights of persons held in custody). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na08d710-24#n2>

5. Separate opinion (partially concurring) of Judge of the Constitutional Court of Ukraine Oleh Pervomayskyi in the case on constitutional complaints of Onishchenko Ruslan Ilyich, Gavrylyuk Dmytro Mykhailovych regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of part six of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (case on guarantees of judicial control over observance of the rights of persons held in custody). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc08d710-24#n2>

6. Yakovleva S. Current issues of application of norms of criminal procedural law: practice of the Supreme Court. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_zastos_norm_prava_VS.pdf

7. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of 50 people's deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of certain provisions of Article 263 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and Clause 5 of Part One of Article 11 of the Law of Ukraine "On Militia" (case on terms of administrative detention) dated October 11, 2011, No. 10-рп/2011, case No. 1-28/2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text>

8. Official website of the Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Written comments of the Ukrainian Helsinki Human Rights Union on legal issues (amicus curie). URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/pysmovi-komentari-ukrajinskoji-helsinki-spijky-z-prav-lyudyny-z-pytan-prava-amicus-curie/>

9. European Convention on Human Rights as amended in accordance with the provisions of Protocols No. 11, 14 and 15 with Protocols No. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

10. Kostyuchenko O. Yu. Reflections on the constitutionality of the provisions of Part 6 of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the automatic extension of the term of detention under martial law. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law Series.* 2023. Issue 79, Part 2.

11. On advocacy and legal practice : Law of Ukraine dated 05.07.2025 No. 5076-VI.

S. O. Sofiyev, A. A. Teslytskyi. ANALYSIS OF A PARTICULAR PROVISION OF ARTICLE 615 OF THE CPC OF UKRAINE THROUGH THE POINT OF VIEW OF THE DECISION OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE. JUDICIAL CONTROL OR PROSECUTORIAL SUPERVISION?

On February 24, 2022, in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, martial law was introduced by Decree of the President of Ukraine No. 64/2022. The declaration of martial law in Ukraine caused significant changes in the activities of the law enforcement system and state authorities in general, in particular the prosecutor's office. Such a regime imposes special obligations and requirements on the bodies in order to ensure national security and perform tasks related to the armed conflict. In conditions of martial law, the scope of the prosecutor's office's powers increases, which is associated with the need to ensure legality and law and order in conditions of increased threat to state security, which will be examined in this scientific article.

Particular attention is focused on the significant expansion of the procedural powers of the prosecutor's office, which in conditions of armed conflict received a strengthened role in the context of changes to criminal procedural legislation. This strengthening of the positions of the prosecutor's office occurred, in particular, due to the restriction of judicial control – a key institution that ensures respect for human rights and freedoms.

An important legal reference point in this context was the decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 8-p(II)/2024 of July 18, 2024, which recognized part six of Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine as unconstitutional. The specified norm provided for the automatic extension of the term of detention in case of impossibility of a trial, which actually removed the court from the procedural control over the application of one of the strictest preventive measures, detention.

The recognition of the unconstitutional part of the sixth article 615 of the CPC of Ukraine has a broader context than only the issue of the automatic extension of the term of detention. This decision of the Constitutional Court of Ukraine actually became a safeguard against excessive concentration of powers in the hands of the prosecutor's office during martial law, since prosecutorial supervision cannot and should not replace judicial control.

The abolition of this norm was a reaction to the imbalance between prosecutorial supervision and judicial control that arose during martial law, and confirmed the priority of judicial control as a mechanism for freedom and personal inviolability even under martial law.

Keywords: *Decision of the Constitutional Court of Ukraine, Criminal Procedure Code of Ukraine, detention, delegation (transfer) of powers, judicial control, prosecutorial supervision.*

Стаття надійшла до редколегії 15 жовтня 2025 року